

Vrouwenbesnijdenis

Een schending van mensenrechten?

Een verslag

Op vrijdag 29 mei kwam in het Huis van Compassie, Groenestraat 170, een selecte groep geïnteresseerden bijeen voor een informatieve avond over vrouwenbesnijdenis.

Annemarie Middelburg leidt de avond in. Zij stelt zichzelf en de andere sprekers voor. Annemarie Middelburg is aan de Universiteit van Tilburg verbonden aan Intervict, het International Victimology Institute en doet onderzoek naar FMG (Female Genital Mutilation), een praktijk waarvan naar schatting 140 miljoen vrouwen wereldwijd het slachtoffer worden. Ellen Vermeulen is voor Amnesty International Nederland coördinator van het Sierra Leone Accessing Justice Programme. Tom Decates en Refaat Karim zijn cosmetisch chirurgen die hersteloperaties uitvoeren bij besneden vrouwen. Placide Ntole is mensenrechtenverdediger uit Congo die juridische bijstand verleent aan vrouwen die slachtoffer zijn geworden van seksueel geweld.

Annemarie Middelburg doet verslag van het veldwerk dat zij voor haar onderzoek heeft gedaan in Senegal. Uit haar verslag wordt duidelijk hoe ongelooflijk complex het probleem is en hoe moeilijk het is in de bestaande praktijk veranderingen aan te brengen. Vrouwenbesnijdenis gaat terug tot 5.000 voor Christus en wordt vanouds gemotiveerd door hygiënische, religieuze, culturele, economische en esthetische overwegingen. Anders dan vaak gedacht, wordt vrouwenbesnijdenis niet voorgeschreven in de Islam, maar is veeleer cultuurgebonden en is in een hetzelfde land vaak bij de ene etnische groepering wel en de andere niet gebruikelijk. Het is ook niet per se iets wat door mannen aan vrouwen wordt opgedrongen (echtgenoten zijn niet altijd blij met een vrouw die humeurig is omdat ze altijd pijn heeft), ook al spelen mannelijke religieuze leiders (Marabouts) soms een belangrijke rol. Vaak echter zijn het juist vrouwen die aandringen op besnijdenis van meisjes, omdat het bij de (al dan niet religieuze) cultuur hoort, hygiënisch, mooi is, getuigt van kuisheid, omdat een meisje anders niet aan de man komt en omdat het traditie is. Vaak zijn het juist de grootmoeders die er op staan, terwijl de moeders, waarbij de pijn nog verser in het geheugen ligt, nog wel bedenkingen hebben. Er is ook een economische kant: de vrouwen die de besnijdenis uitvoeren zijn vaak voor hun levensonderhoud afhankelijk van dit werk. Extra navrant is dat door de economische ontwrichting die optreedt in het kielzog van het geweld van (burger)oorlogen, ongehuwde vrouwen onder druk worden gezet om voor een inkomen mee te doen aan de praktijk van meisjesbesnijdenis, zelfs als ze daar eigenlijk grote bedenkingen bij hebben. Politici scoren vaak ook bij bepaalde bevolkingsgroepen door deze praktijken, ondanks wettelijke verboden, toe te laten of zelfs aan te moedigen. In het streven naar oplossingen voor het probleem en werkelijke veranderingen in de praktijken kan daarom niet worden volstaan met een beroep op de internationale mensenrechten of het juridisch kader van de nationale wetten en regelgeving. De vele leden van de gemeenschap die direct of indirect betrokken zijn bij het blijven voortbestaan van meisjesbesnijdenis moeten allemaal zoveel mogelijk betrokken worden bij een oplossing, zoals ook duidelijk wordt uit het verhaal dat Ellen Vermeulen vertelt over haar werk in Sierra Leone. Naar het voorbeeld van de Senegalese organisatie Tostan worden bijeenkomsten van en gesprekken tussen betrokkenen georganiseerd, waaronder ook de 'soweis', degenen die de besnijdenis uitvoeren en vertegenwoordigers van de plaatselijke overheid. Daarbij kunnen mensen bewust worden gemaakt van de schadelijke gezondheidseffecten en de mogelijkheid van een beroep op geldende regels en mensenrechten. Er kan dan een bewust beroep worden gedaan op verantwoorde medische uitvoering (steriele instrumenten), leeftijdsgrenzen (liefst niet voor achttien jaar, zodat er sprake kan zijn van een bewuste keuze), keuze voor minder ingrijpende of zelfs puur symbolische vormen van besnijdenis, etc. Vrouwenbesnijdenis, of liever meisjesbesnijdenis, want mede door de bloedige burgeroorlogen zijn steeds meer vrouwen voor hun levensonderhoud aangewezen op werk als 'soweis' en

worden, mede onder invloed van toenemende concurrentie, meisjes steeds jonger besneden, ook omdat ze dan niet kunnen tegenspreken of hun beklag doen. Snelle veranderingen zijn niet te verwachten, behalve – navrant genoeg – onder invloed van de Ebola epidemie die leidde tot de noodzaak van verbod op ceremoniële bijeenkomsten waaraan bloed te pas kwam. Deze bewustwordingsbijeenkomsten waarbij zoveel mogelijk mensen uit de gemeenschap betrokken worden lijken de enige belofte voor effectieve en blijvende veranderingen op de lange termijn. Ellen laat diverse informatieve rapporten achter voor belangstellenden. Zie ook haar verslag op de site van Amnesty Nederland:

https://www.amnesty.nl/sites/default/files/public/impact_assessment_report_sierra_leone_programme_2011_-_25-20-2012.pdf

Na een korte koffiepauze vertelt Placide Nyenyezi Ntole, voor drie maanden gast van Shelter City, over zijn werk als mensenrechtenverdediger in Oost-Congo. Die regio is, door de aanwezigheid van kostbare grondstoffen en door de vlucht van vele Hutu's uit Rwanda tot een zeer onveilig gebied geworden. Vele vrouwen werden slachtoffer van seksueel geweld en daardoor ook vaak verstoten door de gemeenschap. Placide verleent hen juridische bijstand bij aanklachten tegen de daders, die soms ook gewoon deel uitmaken van het reguliere Congolese leger. Zelfs als het tot een veroordeling komt, is het vaak moeilijk enige compensatie te krijgen. Daarom besluiten veel slachtoffers buiten justitie om een akkoord te sluiten met de daders, om tenminste nog iets aan compensatie te krijgen. Want door de isolatie ten gevolge van de schande en veroordeling van de slachtoffers door de gemeenschap zijn de vrouwen vaak ook nog in een benarde financiële positie. Hoe triest ook, hier blijkt weer dat onderlinge gesprekken, zoals tussen dader en slachtoffer, vaak het meeste uitzicht bieden op verbetering van de situatie.

Het belang van een goed gesprek wordt ook duidelijk uit het verhaal van Tom decates en Refaat Karim. In hun kliniek voeren zij hersteloperaties uit bij vrouwen die besneden zijn. Ze benadrukken dat het hier niet gaat om slachtoffers, maar om sterke vrouwen. Het is van groot belang dat zij ook zo worden gezien, als mensen die een bewuste keuze maken en om dat te kunnen doen zijn uitgebreide gesprekken nodig en moet worden gekeken naar alle mogelijke aspecten, zoals de sociale en psychologische achtergrond. Vaak gaat het om vrouwen die niet over de financiële middelen beschikken voor zo'n uitgebreide operatie zodat er moet worden gezocht naar alternatieve geldbronnen, want in de reguliere zorg worden dergelijke operaties niet vergoed. In een kort filmpje wordt de besnijdenis van een zeer jong kind getoond, een reconstructie, maar het maakt nog eens de impact duidelijk van zo'n ingreep op kind en moeder. De andere, wat langere film geeft een goed beeld van wat deze vrouwen, met vaak heel verschillende achtergronden, beweegt en van de moeilijkheid om tot een weloverwogen besluit te komen, maar vooral ook van de morele en mentale kracht van deze vrouwen. De beelden van de hersteloperatie zijn misschien schokkend maar geven tegelijk een indruk van het bloedige slagveld van vrouwelijke genitale verminking, reden voor Amnesty om dit aan te merken als niet alleen een ernstige inbreuk op het recht van vrouwen en meisjes op lichamelijke en geestelijke onschendbaarheid, maar als een vorm van marteling.

Nadat de sprekers vragen vanuit het publiek hebben beantwoord, rondt Annemarie Middelburg de avond met een treffend betoog af, waarna Hélène van der Sijp, voorzitter van de Vrouwengroep van Amnesty Nijmegen, een indrukwekkende vertolking geeft van het gedicht "Een lichaam waarin vrouwen willen wonen" van de hand van Marjolein Pieks.